

آسیب شناسی در تاریخ ادبیات

بیان مسئله

وقتی وارد کلاس می‌شوی و از دانش‌آموزانت می‌پرسی که شاهنامه اثر کیست؟ و حافظ در چه قالب شعری مهارت داشته است؟ می‌بینی که فقط چند نفر به سؤال تو پاسخ صحیح می‌دهند و این واقعاً مایه‌ی تأسف است که دانش‌آموز، با این‌که در دوره‌ی دبیرستان تحصیل می‌کند، با مفاخر ملی و دینی و آثار ارزشمند کشور خویش آشنایی ندارد به راستی علت چیست؟ چرا دانش‌آموزان به تاریخ ادبیات کشور خویش، که آینه‌ی اندیشه‌ها و گواه تجربه‌ها و ژرف‌اندیشی‌های ملت ماست، آشنا نیستند؟ چرا مانند سایر دروس ادبی به حضور در کلاس این درس علاقه ندارند؟ آیا نتیجه‌ی بی‌توجهی و بی‌علاقگی دانش‌آموزان به این درس برای آینده‌ی کشور خسارت‌بار نخواهد بود؟ برای پاسخ به چرایی این سؤالات از طریق مطالعه و هم‌فکری با دبیران مجرب و فرهیخته به موارد زیر دست یافتیم: ۱. ناآشنایی و بی‌توجهی برخی از دبیران به شیوه‌ها و فنون تدریس و الگوهای کاملاً علمی در آموزش این درس و نداشتن مطالعه‌ی سازمان‌یافته و منظم. ۲. ناچیز بودن بحث و تبادل نظر پیرامون تاریخ ادبیات و روش‌های برتر تدریس این کتاب در جلسات گروه‌های آموزشی. ۳. نبودن توجه کافی به تاریخ ادبیات از دوره‌ی ابتدایی و راهنمایی. ۴. ناآشنایی شاگردان با فرهنگ مطالعه و بررسی آثار اندیشمندان ایران اسلامی. ۵. ضعف کتب درسی جهت شناساندن اهداف واقعی این درس به دانش‌آموزان. ۶. ایجاد تصورات نادرست راجع به خشک و بی‌روح بودن این درس در ذهن دانش‌آموزان. ۷. فراهم نبودن شرایط لازم برای یادگیری کافی و مناسب فراگیران (نبودن زمان لازم و مناسب، تجهیز نشدن به وسایل صوتی و تصویری، نبودن همکاری لازم با دبیر جهت تدریس این کتاب در مکانی غیر از کلاس درس). ۸. نبود تناسب میان تعداد دانش‌آموزان موجود در کلاس با استانداردهای آموزشی. ۹. ارتقا نیافتن و تجهیز نشدن مطلوب مجلات رشد ادب فارسی به محتوای تاریخ ادبیات فارسی جهت ارائه‌ی آن به دانش‌آموزان. ۱۰. عاری بودن فضای کلاس از هرگونه جلوه‌ها و جذبه‌های مرتبط با این درس (نبودن تصاویر نخبگان ادبی، مقبره‌ی آنان، جلوه‌های نوشتاری شاعران و نویسندگان و...). ۱۱. فقدان کتابخانه‌ی تخصصی در شهر جهت استفاده‌ی دانش‌آموزان. ۱۲. فقدان ارزش‌یابی مناسب از این درس که متناسب با اهداف واقعی کتاب باشد.

راهکارهای پیش‌نهادی

- استفاده از طرح درس مناسب و سازمان‌یافته جهت دستیابی به اهداف واقعی این درس.
- استفاده از کتابخانه‌های تخصصی جهت آشنایی بیشتر فراگیران با آثار ادبی.
- مطالعه‌ی منظم و پویای دبیران قبل از تدریس.
- ایجاد انگیزه، جهت فراهم نمودن زمینه‌های لازم برای علاقه‌مند شدن فراگیران به آموختن این درس در جریان یادگیری.
- استفاده از روش بحث گروهی در کلاس درس.
- شناساندن اهداف واقعی این درس به شاگردان، جهت ایجاد بستری مناسب برای تدریس هدفدار.
- مشارکت فعالانه و مستمر فراگیران با معلم در طی روند تدریس، از طریق پرسش و پاسخ، مطالعه‌ی پیش از تدریس، تهیه‌ی نمودار و چارت، تصاویر و کتب مرتبط با درس.
- تدریس در فضای غیر از کلاس درس جهت بیشتر علاقه‌مند شدن دانش‌آموزان به مباحث تاریخ ادبیات.
- توأم نمودن تدریس با تشویق دانش‌آموزان کوشا و ساعی تحت آموزش از طریق

چکیده

درس تاریخ ادبیات، با این‌که می‌تواند دارای اهداف کارآمدی باشد، متأسفانه برای دانش‌آموزان برخلاف سایر دروس ادبی درسی غیرپویا و بی‌نشاط است؛ درسی فرار که از آن فقط باید نمره‌ی قبولی گرفت. نگارنده، برای رفع این مشکل پس از یافتن علل پیدایی آن از طریق مطالعه و استفاده از تجربیات دبیران محترم و علاقه‌مندان راهکارهایی را در بوته‌ی آزمایش قرارداد و از این طریق به اهداف خویش، مبنی بر فعال کردن و ایجاد انگیزه و رغبت در فراگیران نسبت به درس تاریخ ادبیات، دست یافت.

کلواژه‌ها

تاریخ ادبیات، الگوی تدریس، بحث گروهی، مسئولیت‌پذیری.

میرحسین محمدزاده
دانشجوی کارشناسی رشته
ادبیات فارسی، بهشهر
و دبیر زبان و ادبیات فارسی

ناآشنایی دانش‌آموزان با فرهنگ مطالعه، فقدان ارزش‌یابی مناسب از درس تاریخ ادبیات و ضعف کتب درسی جهت شناساندن اهداف واقعی این درس، از جمله عوامل عدم علاقه‌مندی دانش‌آموزان به درس تاریخ ادبیات است

اهدای کتاب، عکس، نمره‌ی مثبت و...

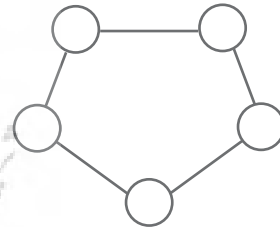
- تغییر در شیوه‌ی ارزش‌یابی درس تاریخ ادبیات براساس مشاهده‌ی تدریجی رفتار دانش‌آموزان.

- تقویت نگرش شاگردمداری در کلاس تاریخ ادبیات.

- استفاده از نقشه‌های جغرافیایی، کتب ادبی، آلبوم عکس، سی‌دی و...

اجرای برنامه

در ابتدای تدریس، با توجه به ذهنیت فراگیران نسبت به خشک و بی‌روح بودن این درس، سعی کردم در آنان، برای فراگیری تاریخ ادبیات رغبت و انگیزه ایجاد کنم. از جمله، قدری با دانش‌آموزان صحبت کردم و وسایل کار را، از قبیل نقشه‌های جغرافیایی، نمودارها، جداول مسابقه، آلبوم عکس و کتب ادبی در معرض دید آن‌ها قرار دادم. هم‌چنین شاگردانم را از روند تدریس و ارزش‌یابی آگاه ساختم تا با رغبتی بیش‌تر در کلاس درس حاضر شوند و فراگیری بهتری صورت گیرد. سپس شاگردان را براساس شبکه‌ی ارتباطی زیر گروه‌بندی کردم و براساس سرفصل‌های کتاب به هر گروه نامی اختصاص دادم (گروه فردوسی، سعدی، حافظ و...)

(شبکه‌ی ارتباطی دایره‌ای (circle arrangement)

سپس، وظایف گروه‌ها را برای آن‌ها توجیه نمودم و تأکید کردم نمره‌ی پایانی هر کدام براساس اهمیت‌دادن به کارهای گروهی و وظایف محوله در گروه شکل می‌گیرد. در این شبکه‌ی ارتباطی، مانند سایر روابط گروهی، سرپرست، منشی و ناظر یا ارزیاب (که در این کلاس خود معلم است) حضور دارند و مراقبت می‌کنند که بحث از موضوع خارج نشود و همه‌ی افراد در بحث شرکت کنند.

وظایف گروه

۱. پیش‌خوانی درس قبل از تدریس.
۲. تهیه‌ی نمودار و چارت مرتبط با درس.
۳. تهیه‌ی کتب ادبی و آوردن آن به کلاس.
۴. همکاری، جهت ایجاد نمایشگاه ادبی در مدرسه.
۵. تهیه‌ی جداول مسابقه، جهت ارزیابی فراگیران در سطح دانش تاریخ ادبیات.
۶. تهیه‌ی عکس‌هایی از شعرا یا مقبره‌ی آنان.
۷. ایجاد جذبه‌های ادبی در کلاس، از طریق نصب تصاویر، پوستر، نمودارها و چارت‌ها.
- ۸.

خلاصه‌برداری از درس مورد بحث. ۹. ارتباط و تعامل منظم با سایر گروه‌ها و معلم. ۱۰. مسئولیت‌پذیری هر گروه در پرسش و پاسخ‌گویی راجع به مباحث یک‌دیگر.

برای مثال، در عصر فردوسی پس از بازگو کردن مقدمه و ارائه‌ی چشم‌اندازی از اوضاع سیاسی و اجتماعی عصر فردوسی از طریق نقشه جغرافیایی توسط خودم، از گروه فردوسی می‌خواهم اطلاعاتی راجع به فردوسی و چگونگی اوضاع زمان او... بیان کنند و هم‌چنین به سؤالات مطرح‌شده‌ی پیرامون او از سایر گروه‌ها پاسخ دهند. در ادامه، جدول بدون طراحی‌شده توسط گروه فردوسی بین سایر گروه‌ها توزیع می‌شود. این بخش جنبه‌ی مسابقه دارد و ضمن این‌که دانش‌آموزان را در سطح دانش تاریخ ادبیات ارزش‌یابی می‌کند، با ایجاد فضای مسابقه، تحرک و نشاط فراگیران را افزون‌تر می‌سازد. طراحی جداول، با توجه به خلاقیت و توانمندی دانش‌آموزان، به اشکالی زیبا صورت می‌گیرد. مثلاً جدول به نام فردوسی طراحی می‌شود و محدودیت افقی و عمودی ندارد.

پس از انجام این کار و تعیین برنده‌ی مسابقه و تشویق آنان درس ادامه می‌یابد و دانش‌آموزان کارهای خود را از قبیل خلاصه‌برداری، رسم نمودار و چارت یا آلبوم عکس شعرا و نویسندگان در حضور ناظر و رهبر گروه، که خود معلم است، در معرض دید گروه فردوسی قرار خواهند داد.

نتیجه‌گیری

پس از اجرای مراحل فوق دانش‌آموزان به درس تاریخ ادبیات علاقه‌مند شدند، زیرا در این کلاس من و تویی وجود ندارد و هر آنچه هست، ماست.

این من و تو حاصل تفریق ماست

پس تو هم با من بیا تا ما شویم

حاصل جمع تمام قطره‌ها

می‌شود دریا بیا دریا شویم

در نتیجه، همکاری گروهی و احساس دوستی در بین دانش‌آموزان تقویت شده است، هراس افراد کم‌رو و خجالتی برای صحبت کردن در جمع کاهش یافته، اعتماد به نفس در آنان تقویت شده و هم‌چنین، با این روش تفکر انتقادی و توانایی انتقادپذیری و ایجاد رابطه‌ی مطلوب اجتماعی، که همه‌ی آن‌ها از اهداف واقعی یک تدریس موفق است، حاصل شده است و در واقع رسالت تعلیم و تربیت که «همانا پرورش انسان پرسش‌جویی است که می‌خواهد راه تکامل همه‌جانبه‌ی خود را هموار سازد و با دنیا و انسان‌هایش مرتبط گردد، زندگی دهد، زندگی کند و زندگی خود را با عشق و دانش شکوفا سازد، هرچند اندک، فراهم گردیده است.» (یونسکو، آموختن برای زیستن، ص ۱۰-۹)

منابع

۱. شریعتمداری، علی، روان‌شناسی تربیتی، تهران، مشغل، ۲۰۲۳۱.
۲. صفوی، امان‌الله، کلیات روش‌ها و فنون تدریس، نوبت اول، معراج، ۳۰۹۶۳۱.
۳. یاحقی، محمدجعفر و فرزاد عبدالحسین، تاریخ ادبیات، ۲۸۳۱، سازمان پژوهش.